Fyrplatsen Svangen i Kosterfjorden

Bakgrundsmaterial personal: Maria och Leif Elsby. Vid pennan och teckningar: Leif Elsby.

Det röda huset med sin vita gavel är ett sjömärke som syns på långt håll. Trots att Svangen vid Kosterfjorden bara var bemannad i 28 år har många personer avlöst varandra på fyrplatsen.

Den ersattes år 1917 med en automatiserad AGA-fyr.

Ön Stora Svangen

Öarna Stora och Lilla Svangen ligger i södra delen av Kosterfjorden.

Stora Svangen utgörs av en kal klippa, som reser sig brant ur havet. Strax utanför är det 243 meter djupt. Berggrunden består av röd granit, vilket är karakteristiskt för den norra bohuskusten. Inlandsisen har gett urbeget rundade former med slipade klippor, spolrännor och mindre jättegrytor. Ön är lätt att ströva runt på.

Strömstad ligger cirka 15 kilometer åt norr. Ursholmens fyrplats ligger cirka 4 distansminuter åt VNV. Kosterhavet utgör numera en egen nationalpark.

Fyrplatsen Svangen

Fyrplatsen anlades år 1889 på ön Stora Svangens norra del. Husen ligger samlade och syns tydligt utifrån sjön. De har ur vädersynpunkt ett mycket utsatt läge.

Fyrplatsen uppfördes som ett kombinerat fyr- och boningshus med förrådshus och dass, fristående murad källare och vattenkar, därjämte brygga, båtslip samt gångvägar. Från tilläggsplatsen på öns ostsida leder trappor upp till bebyggelsen på fyrberget.

Alla byggnader, källaren undantagen, har tillverkats i trä på snickerifabrik Bark & Warburg i Göteborg. Ritningarna har

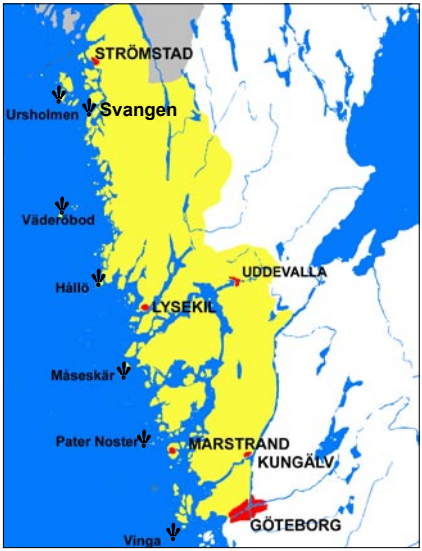

Svangens fyrplats ligger syd om Strömstad i Bohuslän.

Svangens fyrplats sedd från Kosterfjorden vid gång mot söder. Foto förf.

upprättats av L Fr. Lindberg på Lotsverkets fyringenjörkontor i Stockholm. Byggnaderna har först monterats på fabriken. Efter inspektion och godkännande har de monterats ned och levererats monteringsfärdiga till fyrplatsen.

Fyr- och boningshuset innehöll två lägenheter. De låg i bottenplanet. Fyrmästaren disponerade två rum och kök. De låg åt norr. Fyrvaktaren hade ett rum och kök till sitt förfogande. De låg åt söder. Fyrapparaten var inrymd på andra våningen.

Vid tilläggsplatsen fanns en brygga. Den kunde bara användas vid lugnt väder. För att båten inte skulle slås sönder fick den, när den inte användes, tas upp på en slip som fanns bredvid.

Bränslet fotogen till fyren kom i stora fat. För att underlätta transporten av dem upp till fyren monterades en vinsch i berget.

En mindre yta på den södra delen av ön hade av personalen gjorts i ordning för odling. Matjorden hade transporterats från fastlandet. Man lade upp en stenmur runt den för att ge visst lä mot vindarna. Skördarna gav i bästa fall potatis och grönsaker till husbehov.

Fyrplatsen utgör idag en ursprunglig och välbevarad fyrmiljö.

Fyrens funktion

På motsvarande sätt som på Islandsbergs fyrplats var fyrapparaten på Svangen placerad inne i den övre våningen. Mot sjösidan fanns en lång fönsterrad. Utifrån kunde glasen rengöras från en längsgående balkong.

Från början utgjordes fyrens ljuskälla av fotogenlampa med veke. Den ersattes år 1911 av Lux-ljus som gav ett starkare sken. Linsen var en trumlins bestående av 2 fack á 90° med tillhörande krona och krans samt en spegellins med 2 fack á 90°. Linsens storlek var av fjärde ordningen

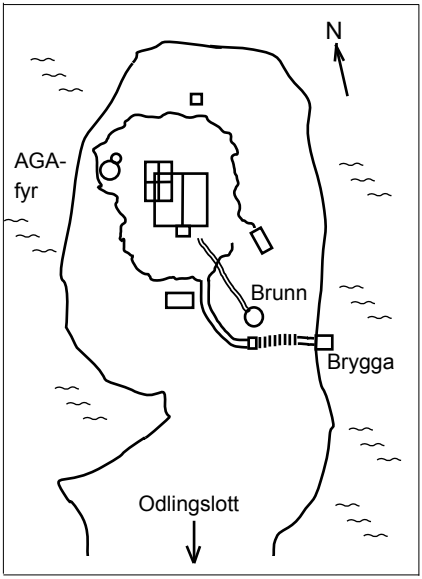

Skiss på ön Stora Svangen med fyrplats.

Ritning på det kombinerade fyr- och boningshuset, sett från norr respektive från sjösidan. Innanför fönsterraden bakom balkongen ryms fyrapparaten.

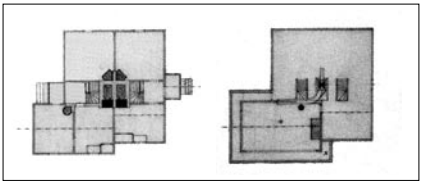

Bottenvåningen med de två lägenheterna. Lägg märke till att från båda går en trappa upp till fyrutrymmet på den andra våningen.

och hade en diameter av 500 mm.

Svangen hade tre ledande sektorer, nämligen för insegling från Väderöarna, från södra delen av Kosterarkipelagen respektive från Kosterrännan.

Ledande sektor visade fast vitt sken. Vid gång mot fyren från Väderöarna visades om babord ett rött så kallat enklipp och om styrbord ett vitt så kallat tvåklipp.

De åstadkoms genom en von Otters klippapparat. Med hjälp av en finurlig mekanism, som drevs av ett urverk och lod, kunde lameller vridas så att de stundom släppte fram ljuset och stundom blockerade ljuset från lågan. Lodet fick dras upp var fjärde timme. Enklipp motsvaras idag av blixt, Fl. Tvåklipp motsvaras av gruppblixt, Fl(2).

Sötvatten och brunnen

Fyrplatsens "brunn" ligger i den branta slänten ned mot tilläggsplatsen. Sötvatten erhölls genom att ta vara på regnvattnet. Hit leddes det från boningshusets tak, stuprör och gårdsplan via inhuggna rännor i berget.

Tillgången på sötvatten var helt avhängig vädrets makter. Vid perioder med vackert väder var den begränsad. Vid stormar kunde vågorna slå så högt upp på land att vattnet smakade salt.

År 1891 gjordes ett försök att borra en brunn i urberget. Det lär vara den första gången i Sveriges historia. Det gav emellertid inte avsett resultat.

Proviantering

Det närmsta samhället låg på Resö, knappt två distansminuter ost om fyrplatsen. Här fanns handelsbod. Här kunde man göra sina inköp.

Här fanns även en brunn som man kunde hämta dricksvatten ur när det rådde brist på fyrplatsen.

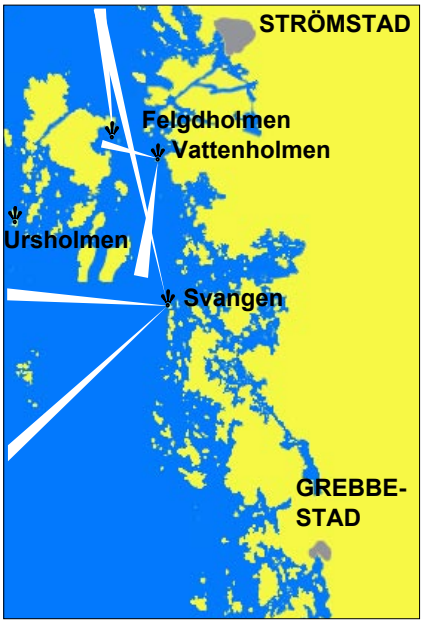

Samtidigt med fyren Svangen byggdes fyr på Vattenholmen och på Felgdholmen. De båda var obemannade ledfyrar modell mindre.

Det kombinerade fyr- och boningshuset sett från sjösidan. Framför fönsterraden fanns en balkong. Bakom fanns fyrapparaten. Foto Lotsverket.

På hemvägen till fyrplatsen hade man alltså med sig proviant och förnödenheter, dricksvatten och matjord. På vintern även hö och vatten till kon.

Kon

Grunden finns kvar till det fähus där man höll en ko på vinterhalvåret. Den gav mjölk till de många barnen. På den karga ön Svangen fanns inte många grässtrån. På sommarhalvåret flyttades därför kon till fastlandet för att beta. På vintern utfordrades kon med hö från fastlandet.

Fisket

Fisket gav den huvudsakliga maten på tallriken. I en sump vid bryggan kunde den levande fisken förvaras någon tid innan den togs upp och lagades till. Det hände att man kunde få så mycket att man kunde sälja överskottet.

Fisk och hummer kunde man sälja på Resö. Det gav välkommet klirr i kassan.

Säl och sjöfågel

Man tog vara på allt man kunde leva av. Sjöfågel, ägg, en och annan säl, vrakgods.

Gudstjänsten

I det schartauanska Bohuslän var Bibeln och Luthers Lilla Katekes viktiga rättesnören. Grupptrycket gjorde att det var noga med att man kom till gudstjänsten och fick det heliga sakramentet.

På Resö fanns ett kapell. Det användes även av fyrpersonalen för söndagens gudstjänst. För resan tog man det färdmedel man hade, nämligen båten.

Fyrplatsen automatiseras

Ett par meter framför det kombinerade fyr- och boningshuset uppfördes år 1917 ett fundament av betong. På detta placerades en åttakantig järnkur som inrymde en AGA-apparat. Fyren i det kombinerade fyr- och boningshuset på Svangen släcktes och var nu ersatt av den automatiska AGA-fyren. Fyrplatsen avbemannades samma år.

Fotografi från 1923 visar bygget av fyren med Dalén-ljus. Foto Lotsverket.

Som komplement uppfördes på det lilla skäret Ramskär, tvärs över på den västra sidan av Kosterfjorden, en AGA-fyr i ett 16 meter högt betongtorn.

År 1923 ersattes fyrkuren på Svangen av en ny åttakantig järnkur på ett fundament i betong alldeles intill den tidigare fyren. Den försågs med Dalén-ljus. Den nya fyrkuren ersattes år 1983 av en i aluminium. Fyren elektrifierades.

Fyrplatsen blir privat

Fyrbostäderna och bryggan är sedan 1919 privatägda. Bostäderna förvärvades av stiftelsen Carl A Wockatz barnhem i Kragenäs. 1957 utbjöds byggnaderna till försäljning. De kom dock att stanna kvar i privat ägo. Miljön närmast husen är enskilt område. I övriga delar utgör ön naturreservat sedan 1977.

Personal

Fyren på Svangen tändes den 1 november 1889. Då var Nils Göransson fyrvaktare och Olof Bernhard Andersson tf fyrvaktare. Båda stannade till år 1902 då de nästan samtidigt kom att lämna fyrplatsen.

Den förste fyrvaktaren var Nils Göransson. Egentligen var han ställföreträdande fyrmästare då fyren tändes 1889. Han fortsatte med titeln fyrvaktare till 1902 då han fick förflyttning till fyrplatsen Fjordskär. Nils Göransson och hans hustru Johanna Karolina fick 7 barn, alla födda före deras tid på Svangen. 5 följde med till Svangen.

Den förste och ende som officiellt benämndes fyrmästare på Svangen var Olof Johansson. Han hade varit fyrbiträde på Väderöbod och fyrvaktare på Vinga. Han tillträdde på Svangen den 5 juni 1890 och stannade kvar till den 4 januari 1912. Han och hans hustru Hedda Tionella fick 8 barn. Två av dem föddes under tiden på Svangen.

Olof Johansson efterträddes av Gustaf Adolf Hult, som också kom att bli fyrplatsens siste arbetsledare, nu klassad som fyrvaktare. Hult kom som fyrvaktare från Klövskär, tillträdde den 5 januari 1912 på Svangen och stannade kvar till den 24 augusti 1917, då fyrplatsen avbemannades. Han har huggit in ett bomärke i berget framför den östra långsidan av fyr- och boningshuset. Där står: "G A Hult 1917". Hult gick vidare som fyrmästare till Väderöbod för att fortsätta på Varö och senare Vinga.

Den andre fyrvaktaren var Olof Bernhard Andersson. Han hade tidigare varit fyrbiträde på Pater Noster och Väderöbod. Han var med då fyren på Svangen tändes den första gången 1889 och stannade kvar till 1911. Han och hans hustru Alida Charlotta fick ett barn

Nils Göransson var den förste "fyrmästaren" på Svangen. Han stannade i 12 år.

Olof Johansson var fyrmästare i 22 år på Svangen. Han är också den ende med den titeln på Svangen, övriga "arbetsledare" kallades fyrvaktare.

Gustaf Adolf Hult hann med att vara "fyrmästare" på Svangen i 5 år innan fyrplatsen avbemannades.

Olof Bernhard Andersson var den förste fyrvaktaren. Han stannade i 12 år.

som emellertid dog som nyfött, vilket på den tiden inte alls var ovanligt. Barnadödligheten var hög.

Efter det att den förste fyrvaktaren Olof Bernhard Andersson lämnade Svangen år 1902 kom den underställda personalen att avlösa varandra på löpande band. Svangen blev en språngbräda för fortsatt tjänst inom Lotsverket.

Anders Olsson Olén var extra fyrbiträde under en sommarmånad 1893.

Johan Sigfrid Söder var fyrbiträde perioden april 1911 till juli 1915. Han och hans hustru Berta Ottilia fick 8 barn, varav tre under tiden på Svangen. För Söder var detta den första tjänsten i land efter att ha varit på fyrskeppen Fladen och Grisbådarna. Han fortsatte på Måseskär och avslutade sin karriär som fyrmästare på Morups Tånge.

Söder efterträddes av Johan Wilhelm Hellström, född Johansson. Efter att ha varit extra fyrbiträde på fyrskeppet Grisbådarna kom han augusti 1915 som tf fyrbiträde till Svangen. Han stannade till mars 1916 då han befordrades till fyrbiträde på Väderöbod. Tillsammans med sin hustru Rut Maria fick de 7 barn. Det förstfödda var 2 år då familjen kom till Svangen. Hellström fortsatte som ordinarie fyrbiträde på Väderöbod för att senare komma till Tylö och Nidingen som fyrmästare.

Hellström efterträddes av Elias Rudolf Carlsson. Denne var tf fyrbiträde i två månader försommaren 1916. Han kom från Väderöbod och fortsatte som extra fyrbiträde på fyrskeppet Grisbådarna. Han avslutade sin karriär som fyrvaktare på Vinga.

Carlsson efterträddes av tf fyrbiträde Arnold Wilhelm Appelgren. Denne stannade nästan i ett år, från juni 1916 till maj 1917. Han hade varit extra fyrbiträde på fyrskeppet Grisbådarna. Han

Anders Olén var extra fyrbiträde i en månad på Svangen.

Johan Sigfrid Söder stannade på Svangen som fyrbiträde i 4 år.

Johan Wilhelm Hellström stannade på Svangen som tf fyrbiträde i 7 månader.

Elias Rudolf Carlsson stannade på Svangen som tf fyrbiträde i 2 månader.

Examen vid lotsbarnskolan. Bilden är från år 1922 och från Pater Noster fyrplats med Adriana Olsson som lärare. Man är uppklädda i finkläder. Lägg märke till blommorna på bordet. Troligen har de "importerats" inifrån land.

fortsatte som fyrbiträde på fyrskeppet Fladen. Han kom sedan till Vinga, Hallands Väderö och avslutade sin karriär som fyrmästare på Morups Tånge. Tillsammans med sin hustru Hilma Alida fick de 8 barn, varav ett föddes under tiden på Svangen.

Arnold Wilhelm Appelgren stannade nästan i ett år som tf fyrbiträde.

Skolan

På Svangens fyrplats anordnade Lotsverket så kallad lotsbarnskola i tre år. Det var åren 1913, 1914 och 1915. Trots att man bara läste en termin lärde man sig lika mycket som de iland gjorde under ett helt läsår. Övriga år fick barnen inackorderas iland.

Signe Sofia Boman tjänstgjorde som lärarinna på fyrplatsen under vårterminen 1913.

Hon började sin bana år 1907 som lotsbarnskolelärarinna på Nidingens fyrplats. Därefter tjänstgjorde hon omväxlande på Mönsters lotsplats, Nidingen, Tistlarna, Tylö, Ursholmen och Väderöbod. Svangen blev hennes sista tjänst.

Signe Sofia Boman var dotter till fyrmästare Hans Jacob Boman och hans hustru Fredrika Maria, född Jakobsson. Fredrika var bror till Albert Wilhelm Jacobsson.

Efter Signe Sofia Boman tjänst-

gjorde Märtha Katarina Jacobsson, gift Hansson. Hon var där vårterminen 15 januari till 30 maj 1914 och det följande årets vårtermin 18 januari till 3 juni 1915.

Hon började sin bana år 1913 som lotsbarnskolelärarinna på Ursholmens fyrplats. Därefter tjänstgjorde hon omväxlande på Svangen, Måseskär och Väderöarnas lotsplats, som också kom att bli hennes sista tjänst år 1920.

Märtha Katarina Jacobsson var dotter till Albert Wilhelm Jacobsson och hans hustru Carolina, född Andersson. Signe Sofia Boman och Märtha Katarina Jacobsson var alltså släkt, närmare bestämt kusiner.

Siste fyrbiträdet, avbemannning

Knut Richard Hermansson var tf fyrbiträde under tre månader, från maj till augusti 1917. Han hade varit extra fyrbiträde på fyrskeppet Fladen. Efter Svangen kom han till Vinga, fyrskeppen Grisbådarne och Fladen samt Tistlarna, Måseskär, Klövskär, Pater Noster för att avslutas som fyrmästare på Morups Tånge. Hermansson kom att bli fyrplatsen Svangens sista fyrbiträde innan den avbemannades.

Knut Richard Hermansson tog jobbet som det siste fyrbiträdet på Svangen innan fyrplatsen avbemannades.

Svangens före detta fyrplats sedd från södra delen av ön. En stor del av trafiken med nöjesbåtar har Svangen som styrmärke vid sydgående. Foto förf.

Snabbfakta om Svangen

Lat N 58° 47,9'. Long O 11° 07,1'.
Bemannad 1889-1917.

Fyrplatsens förändringar

1889 anlades fyrplatsen. Det kombinerade fyr- och boningshusets gavel mot sjön var målad i vitt, resten rött. Byggnaden var tillverkad av snickerifabrik Bark & Warburg i Göteborg.

Linsen av 4:e ordningen (500 mm Ø) var utrustad med en von Otters klippapparat, driven av urverk och lod. Fotogenlampa. Lyshöjd: 23,5 m.

1891 gjordes försök att i urberget borra brunn, men ledde ej till framgång.

1917 ersattes fyren av en strax utanför uppförd fyrkur försedd med AGA-ljus med klippapparat och solventil. Fyrplatsen avbemannades.

1919 övergick fyrplatsen i privat ägo.

1923 ersattes fyrkuren av en alldeles bredvid uppförd åttakantig fyrkur av järn, uppförd på låg betongsockel. Dalén-ljus. Lins av 4:e ordningen.

1983 ersattes fyrkuren av nuvarande runda fyrkur i aluminium. Fyren elektrifierades.

Nuvarande karaktär (nya fyren):
Fl WRG 3 s 16 M. Lyshöjd: 21,5 m.